

Η Νέα Τάξη και ο ρόλος των εθνών στον σύγχρονο κόσμο

Η κοινή γνώμη αντιμετωπίζει κατάπληκτη τις διεθνείς εξελίξεις. Κάθε μέρα προσθέτει νέα στοιχεία απορίας μπροστά στα συντελούμενα καθώς βεβαιότητες που γεννήθηκαν πριν από εμάς καταρρέουν κι εξαφανίζονται μέσα σε λίγα εικοσιτετράωρα.

Όπως ο κόσμος γεννήθηκε από το χάος όλα όσα φαίνονται σήμερα ανεξήγητα διαμορφώνουν τον γαλαξία του αύριο, την παγκόσμια κοινότητα του 21ου αιώνα. Η σωστή και έγκαιρη ερμηνεία των γεγονότων είναι προϋπόθεση για να μπορέσει μια εθνική κοινότητα να επιζήσει και να αξιοποιήσει τις δυνατότητες που δίνει η νέα παγκόσμια τάξη. Ιδιαίτερα όταν είναι κανείς κοντά στο μάτι του κυκλώνα, κοντά στην αναστατωμένη Σοβιετική Ένωση και τον περίγυρό της.

Προς αυτή την κατεύθυνση φιλοδοξούν οι γραμμές που ακολουθούν να αποτελέσουν κάποιου είδους συμβολή.

Η μοναχική υπερδύναμη στην δύση

Είναι κοινός τόπος η διαπίστωση ότι η αποσύνθεση της Σοβιετικής Ένωσης αφήνει το παγκόσμιο πεδίο ελεύθερο σε μια και μόνη υπερδύναμη: Τις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής.

Οι άλλες μεγάλες χώρες του πλανήτη (Ιαπωνία, Κίνα, Ινδία, Πακιστάν, Βραζιλία, Νιγηρία) αυτονόητα δεν μπορούν να παίξουν αυτό το ρόλο και ορισμένες φορές έχουν διακηρύξει ότι δεν επιθυμούν κιάλας να αναλάβουν τέτοιες ευθύνες. Η Ευρωπαϊκή Κοινότητα προχωρεί με τόσους δισταγμούς και αντιφάσεις στην ενοποίησή της, ώστε να μην μπορεί να παρέμβει αποτελεσματικά ακόμα και στα πλαίσια της ίδιας της ευρωπαϊκής ηπείρου όπως έδειξαν τα πρόσφατα γεγονότα στην Γιουγκοσλαβία. Θα ήταν υπερβολικά αισιόδοξο να φανταστούμε μια Ευρώπη πρωταγωνίστρια των διεθνών εξελίξεων πριν από το γύρισμα του αιώνα.

Θα ζήσουμε λοιπόν σε μια πρωτοφανή για τους μοντέρνους καιρούς μονοκρατορία; Ποια είναι ακριβώς η δύναμη της ηγετίδος; Ποια χρήση ή κατάχρηση αυτής της δύναμης μπορούμε να περιμένουμε;

Η παγκόσμια επικράτηση των ΗΠΑ ολοκληρώνει και επιβραβεύει μια μακρά πορεία επιτυχιών. Ήδη πριν από τον πρώτο παγκόσμιο πόλεμο η εκμετάλλευση της εσωτερικής επέκτασης σε συνδυασμό με την υποδοχή μεγάλου αριθμού μεταναστών —κυρίως ευρωπαϊκής προέλευσης— είχε δημιουργήσει τις προϋποθέσεις για την αύξηση της παραγωγής, τη δημιουργία μεγάλων αστικών κέντρων και σημαντικής υποδομής, ιδιαίτερα στον τομέα των χερσαίων συγκοινωνιών. Την ίδια περίοδο οι ΗΠΑ κατακτούν μια από τις πρώτες θέσεις στο παγκόσμιο εμπόριο και μετατρέπονται βαθμιαία σε εξαγωγέα μεταποιημένων προϊόντων και όχι πια πρώτων υλών αποχαιρέτωντας για πάντα το αποικιακό τους παρελθόν. Ήδη από τις αρχές του αιώνα ο αμερικάνικος ιμπεριαλισμός κάνει τα πρώτα του βήματα στην Καραϊβική (εκστρατεία στην Κούβα), στο Μεξικό, την Κίνα και την Ιαπωνία.

Τα μεγάλα όμως βήματα της Αμερικής προς την παγκόσμια ηγεμονία γίνονται στην διάρκεια των δυο παγκόσμιων πολέμων. Η πολύπλευρη καταστροφή της Ευρωπαϊκής Ηπείρου, ο συνδυασμός φτώχειας, κοινωνικής καταστολής, ανασφάλειας, η ανάγκη εισαγωγής μεγάλων ποσοτήτων όχι μόνο καταναλωτικών προϊόντων αλλά και κεφαλαιουχικού εξοπλισμού και η ανάγκη δανεισμού για να καλυφθούν αυτές οι εισαγωγές, οδηγούν για πρώτη φορά την Ευρώπη σε υποδεέστερη και εξαρτημένη θέση. Η συμμετοχή σε πολέμους χωρίς να θίγεται το εθνικό τους έδαφος και οι ντόπιοι πόροι, καταξιώνεται στην συνείδηση του αμερικανικού λαού. Η ήσυχη αφομοίωση της φυσιολογικότητας του υπερατλαντικού άσπλου γίνεται το βάθρο της αμέριμνης δικαιολόγησης κάθε είδους ιμπεριαλιστικού τυχοδιωτισμού. Για τον μέσο Αμερικανό πολίτη η χώρα του όχι μόνο δικαιούται αλλά και οφείλει να επεμβαίνει παντού όπου το επιβάλλει η προστασία των αμερικανικών αξιών (american values). Και οι τελευταίες πέρα από τις βασικές αρχές του δημοκρατικού πολιτεύματος επεκτείνονται για να συμπεριλάβουν και τον λίγο πολύ απροσδιόριστο τρόπο ζωής (way of life) που κατέληξε να χρησιμοποιείται κυνικότερα από τον Πρόεδρο Μπους ως επιχείρημα για τον πόλεμο του Κόλλου.

Δεν αισθάνομαι την ανάγκη να προσθέσω ούτε μια γραμμή για να διαπιστώσω το πασιφανές, πως δηλαδή η κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης που έπαψε να υπάρχει όχι μόνο ως παγκόσμια δύναμη αλλά και ως κράτος αφήνει πια ελεύθερη την Αμερική, σ' ό,τι αφορά την στρατιωτική και διπλωματική της ηγεμονία στον κόσμο. Απλώς θα θυμίσω ότι η γεροντοκρατία της εποχής του Μπρέζνιεφ είχε ήδη εκφυλίσει σε μεγάλο βαθμό τη σοβιετική εξωτερική πολιτική επιδεικνύοντας υποχωρητικότητα σε ορισμένα μέτωπα (Μέση Ανατολή και Μεσόγειο) και δογματική επιμονή σε άλλα (Αφγανιστάν) έτσι ώστε και η αξιοπιστία της ΕΣΣΔ να έχει μειωθεί παγκόσμια και ο ίδιος ο σοβιετικός λαός να ανέχεται όλο και λιγότερο μια ακατανόητη δραστηριότητα που δικαιολογούσε μεγάλες δαπάνες της πολιτικοστρατιωτικής νομενκλατούρας σε βάρος του ήδη απαράδεκτου βιοτικού επιπέδου.

Όπως και να έχουν τα πράγματα ισχύει και για τους Αμερικανούς ό,τι ίσχυσε για όλους τους άλλους που τώρα ή παλιότερα επέτυχαν να καταλάβουν την παγκόσμια πρωτοκαθεδρία. Την ακμή ακολουθεί η παρακμή. Και οι αιτίες της παρακμής είναι ήδη ευδιάκριτες μέσα στην διαδικασία ανάδειξης και κατίσχυσης.

Τα επιφαινόμενα είναι γνωστά: το μερίδιο των ΗΠΑ στο παγκόσμιο εμπόριο και την παραγωγή συνεχώς μειώνεται. Το έλλειμμα του εμπορικού ισοζυγίου συνεχώς αυξάνει,

διογκούται το δημόσιο χρέος και μειώνεται το ποσοστό του ΑΕΠ που προορίζεται για την δημιουργία παγίου κεφαλαίου. Αν οι ΗΠΑ δεν είχαν την παγκόσμια πρωτοτυπία, του ελέγχου της εκδοτικής διαδικασίας του παγκοσμίου χαρτονομίσματος, του δολαρίου, θα ήταν σήμερα ο ογκοδέστερος ασθενής που θα συγκέντρωνε την φροντίδα των ειδικευμένων οργανισμών και ιδιαίτερα του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου. Όπως είναι όμως τα πράγματα η κρίση της Αμερικής διολισθαίνει, εξάγεται και αφομοιώνεται από την παγκόσμια οικονομία τροφοδοτώντας την παγκόσμια ύφεση και δημιουργώντας όλο και πιο δυσεπίλυτα προβλήματα στις άλλες ανερχόμενες οικονομικές δυνάμεις Ευρώπη, Ιαπωνία, Νοτιοανατολική Ασία.

Ακόμη πιο εντυπωσιακά είναι τα δείγματα παρακμής που δεν ανήκουν στον καθεαυτο τομέα της οικονομίας αν και συνδέονται βέβαια άμεσα με την πολιτική που ακολούθησε η διοίκηση Ρήγκαν και προσπαθεί ατελέσφορα και σπασμωδικά και βελτιώσει ο Πρόεδρος Μπους.

Η αποεπένδυση έχει οδηγήσει σε συνολική παρακμή της υποδομής ιδιαίτερα αισθητή στα μεγάλα αστικά κέντρα. Έτσι επιδεινώνεται η υποβάθμιση της καθημερινής ζωής που προκαλεί πρόσθετο κόστος για την κατοικία και την μεταφορά των εργαζομένων και συμβάλλει στην γενικότερη χαλάρωση της συμβιωτικότητας και της κοινωνικής αλληλεγγύης. Οι υστερικές εθνικιστικές εξάρσεις γύρω από αμφίβολης υπόστασης αιτίες όπως η εκστρατεία στον κόλπο είναι απλά υποκατάστατα.

Η συμμετοχή της Αμερικής στην παγκόσμια δημιουργία καινοτομιών συνεχώς μειώνεται ποσοστιαία ενώ αντίστοιχα αυξάνεται η μερίδα της Ιαπωνίας και με βραδύτερους ρυθμούς και της Ευρώπης. Βέβαια υπάρχει η προοπτική ενός νέου κύματος μετανάστευσης από την ΕΣΣΔ και την Ανατολική Ευρώπη που θα μπορούσε να λειτουργήσει όπως το ρεύμα φαιάς ουσίας από τη Γερμανία και την Κεντρική Ευρώπη του μεσοπολέμου. Ήδη όμως φαίνεται ότι πολλές Ευρωπαϊκές (κυρίως η Γερμανία αλλά και η Γαλλία, Ολλανδία, Αυστρία, Σουηδία) και ανερχόμενες βιομηχανικές χώρες του Τρίτου Κόσμου (Βραζιλία, Πακιστάν, Ισραήλ) είναι σε θέση να κάνουν ανταγωνιστικές προσφορές επικερδούς απασχόλησης και ερευνητικής άνεσης και εμπόθυνσης στους επιστήμονες που εγκαταλείπουν τα ερείπια του «υπαρκτού σοσιαλισμού». Και οπωσδήποτε παραμένει ακέραιο το γεγονός ότι η σύνδεση μεγάλου κεφαλαίου και ακαδημαϊκής ελευθερίας που κάποτε λειτουργούσε ως εκκολαπτήριο τεχνολογίας κάπου έχει συναντήσει τα όριά της, ιδιαίτερα σε ό,τι αφορά την αναπαραγωγή του ανθρώπινου δυναμικού.

Ανάλογες επιφυλάξεις διατυπώνονται όλο και πιο ανοιχτά και εμπεριστατωμένα για την ποιότητα των ανώτατων διευθυντικών στελεχών των μεγάλων επιχειρήσεων. Φαίνεται ότι το φαινόμενο της εντροπίας που ορισμένοι κοινωνιολόγοι είχαν επισημάνει στην κορυφή της ιδιωτικής παραγωγικής πυραμίδας άρχισε να υποτροπιάζει δημιουργώντας ακαμψίες και στα κατώτερα επίπεδα. Έτσι κατά παράδοχο τρόπο, την ίδια ώρα που η κρατική γραφειοκρατία του κομμουνιστικού συστήματος δέχεται ισχυρά πλήγματα, εμφανίζεται μια γραφειοκρατική αγκύλωση στην κορυφή της μεγάλης ιδιωτικής εταιρείας που λειτουργεί σωρευτικά και προκαλεί ήδη ορατές δια γυμνού οφθαλμού δυσλειτουργίες.

Μετά την πρόσφατη επίσκεψη Μπους στην Ιαπωνία που δίκαια αμφισβητήθηκε και ως προς την αρχική σκοπιμότητα της και ως προς τα αποτελέσματά της από μεγάλη μερίδα του αμερικανικού τύπου, ο πρόεδρος της Ιαπωνικής Δίαιτας που φημίζεται για τις ακριτομύθιες του είπε ότι τα αμερικανικά αυτοκίνητα δεν είναι καλά γιατί οι Αμερικανοί εργάτες είναι «τεμπέληδες και αγράμματοι». Πέρα από το ανέκδοτο και τα φυλετικά απωθημένα που ενδεχόμενα υποκρύπτει είναι η δήλωση αυτή χαρακτηριστική.

Οι Αμερικανοί εργάτες δεν είναι σίγουρα «τεμπέληδες» αν και κάτι τέτοιο δεν θα εσήμαινε τίποτα άλλο παρά την φυσιολογική ανθρώπινη τάση για μια άνετη ζωή χωρίς εξωτερικούς καταναγκασμούς. Είναι όμως όλο και περισσότερο ανεπαρκείς γιατί το εκπαιδευτικό σύστημα των ΗΠΑ καταρρέει κάτω από το βάρος του συνδυασμού έλλειψης επαρκών κοινωνικών πόρων και αδιεξόδων αφομοίωσης των περιθωριακών ομάδων που συχνά προσδιορίζονται από φυλετικά χαρακτηριστικά (μαύροι και ισπανόφωνοι μιγάδες). Έτσι οι Αμερικανοί εργάτες είναι σίγουρα «αγράμματοι» σε σχέση με τους Ευρωπαίους και Ιάπωνες συναδέλφους τους. Γνωρίζουν βέβαια στην πλειοψηφία τους ανάγνωση και γραφή. Πάσχουν όμως από λειτουργικό αναλφαβητισμό που τους καθιστά ανίκανους για στοιχειώδεις παραγωγικές λειτουργίες όπως π.χ. η ανάγνωση και η αφομίωση του εγχειριδίου λειτουργίας και συντήρησης ενός νέου μηχανήματος. «Τεμπέληδες» φαίνεται ότι υπάρχουν στην άλλη άκρη της παραγωγικής πυραμίδας. Τα ανώτατα διευθυντικά στελέχη φαίνεται ότι αφιερώνουν όλο και περισσότερο χρόνο σε καθαρά κοινωνικές δραστηριότητες όπου και δαπανούν τις υπέρογκες αμοιβές τους (5-10 φορές υψηλότερες από τις αντίστοιχες των Ιαπώνων αναλόγου επιπέδου) και αποκεντρώνουν τις αποφάσεις προς την άμεσως επόμενη γραφειοκρατία όπου κυριαρχεί ο άναρχος ανταγωνισμός και οι προσωπικές στρατηγικές αναρρίχησης σε βάρος του γενικότερου εταιρικού συμφέροντος.

Τα φαινόμενα αυτά είναι επακόλουθα μιας συνολικής κρίσης της αμερικανικής κοινωνίας και κυρίως συνέπειες της εξαφάνισης κάθε αισθήματος αλληλεγγύης που ο ψευδεπίγραφος εθνικισμός δεν μπορεί να αντικαταστήσει. Και η έλλειψη αλληλεγγύης είναι με την σειρά της συνέπεια της ανεπάρκειας μιας κοινής πολιτιστικής παρακαταθήκης που θα τους διαφοροποιούσε ικανοποιητικά από τον υπόλοιπο κόσμο, όπως φαίνεται και από την τάση ταύτισης όλο και περισσότερων Αμερικανών με τις ομάδες εθνικής προέλευσης (ethnic groups) που εκδηλώνεται με την άνθηση της αντίστοιχης καλλιτεχνικής και φιλολογικής δημιουργίας.

Η περιγραφή αυτή δεν έχει προφανώς την πρόθεση να αμφισβητήσει τη σημερινή ισχύ των ΗΠΑ και την επιρροή τους πάνω στις διεθνείς εξελίξεις. Είναι όμως χρήσιμο ιδιαίτερα για ένα μικρό έθνος σαν το δικό μας με αιώνιο πρόβλημα επιβίωσης να προβλέπουμε κατά το μέτρο του δυνατού το αύριο για να μην βάζουμε όπως κάνει η σημερινή κυβέρνηση όλα τα αυγά μας σε ένα καλάθι. Σύντομα η παντοκρατορία της σύγχρονης Ρώμης θα συναντήσει τα όριά της για τους λόγους που αναφέραμε και για άλλους που ασφαλώς παραλείψαμε. Με τους σημερινούς ιστορικούς ρυθμούς το 2.000 είναι αύριο και ο σχεδιασμός μας είναι απαραίτητος να υπερπηδήσει τις μιλλανεριστικές ψυχολογικές αναστολές.

Το έθνος στο σύγχρονο κόσμο

Καίρια αδυναμία της κλασικής πολιτικής σκέψης ήταν πάντα το είδος αυτό εθνοκεντρισμού που θα μπορούσαμε να αποκαλέσουμε Ευρωπαϊοκεντρισμό. Κανείς από τους μεγάλους στοχαστές του αιώνα μας δεν μπόρεσε να τον αποφύγει. Ο Βέμπερ εδημιούργησε έναν αρχέτυπο καπιταλιστή επιχειρηματία προεκτείνοντας την ιστορική εμπειρία των χωρών όπου είχε επιβληθεί η θρησκευτική μεταρρύθμιση. Και μετά από αυτόν και εξ αιτίας του γενιές άτυχων κοινωνιολόγων βρέθηκαν σε πλήρη αδυναμία κατανόησης της ντόπιας κάθε φορά πραγματικότητας που δεν χωρούσε στα κρυστάλλινα βεμπεριανά πρό-

τυπα και έτσι κατασκεύασαν κάθε είδους «υπανάπτυκτες» θεωρίες για «νόθους καπιταλισμούς» και «εξαρτημένες ασθενικές αστικές τάξεις» που ήταν ως εκ τούτου στα πρόθυρα της κατάρρευσης. Ο Μαρξ στήριξε μια κοσμοθεωρία (*weltanschauung*) στην αριστοτεχνική ανάλυση της αιχμής του ευρωπαϊκού καπιταλισμού, της συσσώρευσης κεφαλαίου στην Αγγλία. Οι προσπάθειες εφαρμοσμένης γενίκευσης που περιστασιακά έκανε οδήγησαν συνήθως σε επιστημονικά αμφισβητήσιμα ή πολιτικά απαράδεκτα συμπεράσματα. Έτσι θεωρούσε για παράδειγμα την καταστροφή της ινδικής κλωστοϋφαντουργικής χειροτεχνίας από τον άνισο ανταγωνισμό των μανσσεστεριανών βιομηχανικών εισαγωγών προϋπόθεση για τη δημιουργία ινδικού καπιταλισμού και επομένως για την ανάπτυξη αυτής της χώρας. Επίσης θεωρούσε τη διάλυση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας ιστορική οπισθοδρόμηση γιατί τα στενά πλαίσια των εθνικών βαλκανικών κρατών δεν θα επέτρεπαν την ολόπλευρη συσσώρευση κεφαλαίου και θα οδηγούσαν σε αδιέξοδα την εμπορευματική παραγωγή.

Έτσι και μεταπολεμικά η πολιτική σκέψη στην Ευρώπη είχε την τάση να προβάλλει διαχρονικά στο μέλλον και συγχρονικά σε όλη την υφήλιο την άποψη ότι ξεπεράστηκε ιστορικά το έθνος ως υποκείμενο της ιστορίας και ότι το μέλλον θα χαρακτηριζόταν εφεξής από την υπέρβαση του εθνικού κράτους και ως φορέα εξουσίας και ως πηγή ιδεολογίας και παραστάσεων. Κοσμοπολίτες, φιλελεύθερης και σταλινικής προέλευσης, κυριαρχούσαν όπου γινόταν διάλογος, στα πανεπιστήμια, στις εκδόσεις, τον τύπο και αντλούσαν τα επιχειρήματά τους από τρεις κυρίως εξελίξεις.

1. Η κατάρρευση των αποικιακών αυτοκρατοριών μετά τον δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο ήταν βέβαια μέχρι ενός σημείου αποτέλεσμα της αφύπνισης της συνείδησης των αποικιακών λαών και της επίδρασης των απελευθερωτικών και προοδευτικών ιδεολογιών και ιδιαίτερα του μαρξισμού. Ταυτόχρονα όμως η δημιουργία νέων κρατών στην Ασία και την Αφρική μεθοδεύτηκε τεχνητόν σχεδόν παντού από τις τέως αποικιακές μητροπόλεις ώστε να διαιωνιστεί κατά το δυνατό η οικονομική και συχνά και η πολιτική επιρροή τους. Αυτό κυρίως επιτεύχθηκε με την συστηματική αποφυγή σύμπτωσης ανάμεσα στα όρια των νέων κρατών και το υφιστάμενο περίγραμμα γεωγραφικής εγκατάστασης συμπαγών ομοειδών εθνικών ομάδων. Για να δικαιολογηθεί δε αυτού του είδους η τερατογένεση επινοήθηκαν πλήθος πανεπιστημιακές παραφιλολογίες για τις εθνικότητες (*ethnicities*) φυλές ή έθνη (*ethnies*) φυλετικές ομάδες (*groupes tribaux*), όροι ελληνικής προέλευσης οι περισσότεροι αλλά αμφισβητούμενης απόδοσης στα Ελληνικά. Χαρακτηριστικά παραδείγματα είναι η διαίρεση των Ινδιών σε Ινδία, Πακιστάν και μετέπειτα Μπανγκλαντές με τον τεχνητό ερεθισμό του θρησκευτικού φανατισμού, των Ίμπο και των Γιουρούπα ολοκληρωμένων εθνών που αριθμούν μερικές δεκάδες εκατομμύρια ψυχές ο καθένας (κάτι σαν τη συγκρότηση ομοσπονδιακού κράτους από τους Τούρκους, τους Βουλγάρους και τους Έλληνες), η δημιουργία στη Ρουάντα και στο Μπουρούντι δυο κρατιδίων από τον ίδιο αποικιοκράτη (το Βέλγιο) όπου δυο φυλές οι Χούτου και οι Τούτσι χρόνια τώρα σφάζουν και κατατυραννούν οι μεν τους δε ενώ θα μπορούσαν θαυμάσια να έχουν ο καθένας το δικό του κράτος, τέλος η σειρά κρατιδίων στη Δυτική Αφρική συγκροτημένων γύρω από το αποικιακό λιμάνι και τον σιδηρόδρομο που διεισδύει στην ενδοχώρα, χωρίς επικοινωνία μεταξύ τους όπου αλληλοσπαράσσονται ακατάπαυστα οι ίδιες ή ανάλογες εθνικές ομάδες που τέμνονται από τα τεχνητά σύνορα για τον απλό λόγο ότι δεν ζούσαν κάθετα αλλά παράλληλα προς την ακτή στην ιδιαίτερη κλιματική της ζώνη η κάθε μια.

Όλα αυτά εδημούργησαν την πεποίθηση ή την ανάγκη της διακήρυξης για προπαγανδιστικούς λόγους σε ορισμένους, για την υποτιθέμενη δυνατότητα δημιουργίας εθνι-

κών κρατών χωρίς την προϋπόθεση ύπαρξης έθνους που θα είναι υποκείμενο των εξελίξεων απλώς και μόνο γιατί από πάνω και απ' έξω επιβάλλεται η δεδομένη πολιτική βούληση.

2. Στη Σοβιετική Ένωση και στην Ανατολική Ευρώπη όπου παγιώθηκαν προϋφιστάμενες ιστορικές αδικίες και καταπιέσεις ή δημιουργήθηκαν νέες με την έκβαση του δεύτερου παγκόσμιου πολέμου η επίσημη ιδεολογία διέδιδε την υπέρβαση του εθνικού συναισθήματος που δεν μπορούσε πια να εκφράσει το νέο «σοβιετικό» ή «σοσιαλιστικό» άνθρωπο καθορισμένο κύρια από την υποτιθέμενη ταξική πάλη. Και αυτό παρά τον παραλογισμό της επιβίωσης και κατά καιρούς μάλιστα όξυνσης της ταξικής πάλης σε μιαν αταξική κοινωνία καθώς και την ξεδιάντροπη εκμετάλλευση του εθνικού αισθήματος σε καιρούς επιστράτευσης όπως στον μεγάλο πατριωτικό πόλεμο του Στάλιν ή για λόγους εθνικής συσπείρωσης όπως στη Βουλγαρία του Ζίβκοφ.

Η ιδεολογική αυτή κατασκευή είχε διαδοθεί επιτυχέστατα στη Δύση. Ακόμα και διορατικοί αναλυτές του κομμουνιστικού συστήματος, καλά πληροφορημένοι που γνώριζαν και εξηγούσαν ότι εκτός από την έλλειψη ελευθερίας τα καθεστάτα αυτά ήταν απαράδεκτα και για τις κοινωνικές διακρίσεις που εγκαθιστούσαν και έτειναν να αναπαράγουν και για την αναπόφευκτη στασιμότητα οικονομική και κοινωνική είχαν πιστέψει ότι ο σταλινισμός είχε καταφέρει να εξαλείψει τις εθνικές αντιθέσεις. Η κατάσταση του συστήματος υπήρξε αποκαλυπτική. Ίσως μάλιστα ο πιο αξιοπρόσεκτος εθνικισμός από όσους αναζητούν το δρόμο τους αυτή τη στιγμή μέσα στα ερείπια της Σοβιετικής αυτοκρατορίας να είναι ο ρωσικός εθνικισμός που παίρνει την ακραία μορφή του απομονωτισμού.

3. Η βασική όμως πηγή παραγωγής υπερεθνικών παραισθήσεων ήταν η διαδικασία ενοποίησης της Ευρώπης. Αναμφισβήτητα τα κράτη μέλη της ΕΟΚ έχουν κάνει μεγάλα βήματα προς την ενίσχυση υπερεθνικών αρμοδιοτήτων και εξουσιών. Με την καθημερινή δημιουργία τετελεσμένων γεγονότων μέσα από τις πολύπλοκες κοινοτικές διαδικασίες έχει πράγματι δημιουργηθεί σε μεγάλο βαθμό αυτή η «εν τοις πράγμασιν αλληλεγγύη» («solidarite de jaid») την οποία επικαλείτο ο Ζαν Μοννέ.

Η γενίκευση όμως των εντυπώσεων που προκαλεί η ευρωπαϊκή ολοκλήρωση για να εξαχθεί το συμπέρασμα ότι εσήμανεν η ώρα για το ξεπέραςμα του εθνικού κράτους είναι λανθασμένη. Και αυτό για δυο λόγους:

Το ευρωπαϊκό υπερεθνικό πείραμα δεν έχει ολοκληρωθεί. Έχουν δημιουργηθεί οι τεχνικές προϋποθέσεις για το πέρασμα στην καθεαυτό ευρωπαϊκή ομοσπονδιακού χαρακτήρα εξουσία που θα διαθέτει δικό της νόμισμα, εξωτερική πολιτική και ένοπλη δύναμη. Η κοινή γνώμη των περισσότερων χωρών μελών έχει αποδεχθεί, καμιά φορά με συντριπτικές πλειοψηφίες το πέρασμα στην πολιτική φάση (υστερούν μόνο το Ηνωμένο Βασίλειο και η Δανία). Όμως, και αυτό έχει τεράστια σημασία, μόλις τώρα, με την υπογραφή των συμφωνιών του Μάαστριχτ αρχίζει η εφαρμογή μιας πολιτικής που θα οδηγήσει από την Κοινότητα στην Ομοσπονδία. Η έκβαση αυτής της νέας, κοινοτικά διάφορης από όλα όσα έχουν γίνει μέχρι σήμερα, ευρωπαϊκής περιπέτειας είναι άδηλη γιατί και τις δυσκολίες που θα εμφανιστούν δεν είναι δυνατόν κανείς αυτή τη στιγμή να τις προβλέψει με ακρίβεια.

Αλλά και πέραν αυτού, η εξαγωγή της ευρωπαϊκής ενοποίησης είναι απίθανο έως αδύνατο να γίνει. Αυτό δεν σημαίνει ότι δεν είναι δυνατό ομάδες εθνικών κρατών σε οποιοδήποτε σημείο της γης να αποδυθούν σε ενοποιητικές προσπάθειες με προοπτική ενδεχόμενα και τη συγκρότηση ομοσπονδιών. Ή ότι η ευρωπαϊκή εμπειρία δεν θα χρησιμεύσει έμμεσα ή άμεσα στην περαιτέρω πορεία της ανθρωπότητας προς το μέλλον.

Αλλά απλά ότι η ευρωπαϊκή εμπειρία δεν προδικάζει τις σημερινές εξελίξεις παγκόσμια ή με άλλα λόγια ότι η ευρωπαϊκή ενοποίηση μπορεί περίφημα να είναι ένα ιδιαίτερο φαινόμενο, εξαιρετικό και μη γενικεύσιμο και ότι μπορεί κάλλιστα να συνυπάρχει με μια γενικότερη τάση εθνικών εξάρσεων, αποσύνθεσης και διάλυσης υφισταμένων πολυεθνικών ομοσπονδιών, αμφισβήτησης συνόρων, αναζωπύρωσης μειονοτικών προβλημάτων κ.λπ. Το τέλος της χιλιετίας αντίθετα με ό,τι φαντάζονταν οι από εδώ και από εκεί κοσμοπολίτες θα είναι η εποχή των εθνών και όχι του ξεπεράσματός τους. Ακόμη και στο χώρο των ευρωπαϊκών κοινοτήτων και στον άμεσο περίγυρο τους η υπερεθνική ολοκλήρωση, οικονομική, κοινωνική και πολιτική δεν αποκλείεται να συνοδευθεί ιδιαίτερα στο χώρο του πολιτισμού με έξαρση των ιδιαιτεροτήτων, είτε αυτές αντιστοιχούν στα σημερινά εθνικά πλαίσια πολλαπλάσια με την ανάδειξη και τοπικών πολιτισμών που σήμερα καταπιέζονται είτε έχουν λησμονηθεί.

Υπερεθνική ολοκλήρωση και υπερεθνικισμός. Η Ευρωπαϊκή Κοινότητα στο σταυροδρόμι

Η διαλεκτική διασύνδεση της κοσμογονίας των εθνών που συντελείται στην Κεντρική και Ανατολική Ευρώπη και γενικότερα στην υπόλοιπη υφήλιο με την υπερεθνική ολοκλήρωση που έχει δρομολογηθεί στα πλαίσια της Ευρωπαϊκής Κοινότητας θα είναι ένα από τα καθοριστικά στοιχεία —ίσως το καθοριστικό στοιχείο— του αιώνα που έρχεται.

Η ευθύνη της ευρωπαϊκής πολιτικής ηγεσίας είναι μεγάλη. Η Ευρώπη μπορεί ακόμα μια φορά να λειτουργήσει πρωτοποριακά, δείχνοντας τον πρωτοφανή δρόμο της δημοκρατικής και αρμονικής ενοποίησης λαών με διαφορετική γλώσσα και πολιτισμό σε ένα λειτουργικότερο οικονομικά και κοινωνικά σύνολο. Τη δημιουργία τέτοιων συνόλων που θα έχουν όχι βέβαια το ίδιο αλλά θα μπορούσαμε να πούμε «ανάλογο» μέγεθος επιτάσσει παγκόσμια η πρόοδος της τεχνολογίας, η αύξηση του πληθυσμού, της παραγωγής και των ανταλλαγών καθώς και η ανάγκη αποτελεσματικής προστασίας του περιβάλλοντος.

Δεν θα πρέπει όμως να μας διαφεύγει ότι παράλληλα με την επιρροή που το ευρωπαϊκό πρότυπο ορθολογικής, συμφωνημένης και δημοκρατικής ενοποίησης ασκεί και μπορεί περαιτέρω να ασκήσει ο περίγυρος επιδρά ήδη αποσυνθετικά στον ίδιο τον ευρωπαϊκό πυρήνα, στις μεγάλες χώρες που θετικά ή αρνητικά, μόνες ή σε συνδυασμούς, εσφράγισαν πάντα αποφασιστικά με την πολιτική τους την μια ή την άλλη φάση της πορείας της Κοινότητας προς τα εμπρός. Χαρακτηριστικές ήταν οι ευρωπαϊκές αντιδράσεις στις Γιουγκοσλαβικές εχθροπραξίες και γενικότερα στις βαλκανικές διαμάχες.

Στάσεις και νοοτροπίες που είχαν ταξινομηθεί πια στο χώρο της ιστορικής έρευνας ή της πολιτιστικής δημιουργίας αναβίωσαν ξαφνικά μπροστά στην κατάπληκτη ευρωπαϊκή κοινή γνώμη. Η Γερμανία, πανίσχυρη πια οικονομικά —η αφομοίωση της πρώην Λαϊκής Δημοκρατίας προχωρεί με καταπληκτικούς ρυθμούς παρά τα κοινωνικά και πολιτιστικά προβλήματα που δημιουργήθηκαν— και πολιτικά —για πρώτη φορά στους σύγχρονους καιρούς έπαψε να υπάρχει μια πολυεθνική αυτοκρατορία υπό ρωσική ηγεσία στην Ανατολή— απόκτησε σε ελάχιστο χρονικό διάστημα ηγεμονική φωνή και ύφος. Πέρα από το φυσιολογικό όνειρο της ενοποίησης του γερμανικού έθνους θα έλεγε κανείς ότι ικανοποιήθηκαν τα πιο εξωφρενικά αυτοκρατορικά όνειρα του γερμανικού υπερεθνικισμού. Αν σήμερα ζούσε ο Χίτλερ δεν θα είχε από γαιοπολιτική άποψη τίποτα σχεδόν να διεκ-

δικήσει:

—η Ρωσία μεταβλήθηκε σε μια μεσαία δύναμη εξαρτημένη από την γερμανική τεχνική και οικονομική βοήθεια

—δημιουργήθηκε η δημιουργείται στην Κεντρική, Βόρεια και Ανατολική Ευρώπη η πανσπερμία μικρών και μεσαίων κρατών που θα αποτελέσουν τον ζωτικό χώρο οικονομικής εξάπλωσης και πολιτικής επιρροής της Γερμανίας, το περιβόητο *lebenstraum* (Αυστρία, Γερμανοελβετία, Κροατία, Σλοβενία, Τσεχία, Σλοβακία, Ουγγαρία, Ουκρανία, Λεττονία, Λιθουανία, Εσθονία και μέχρι ενός βαθμού Πολωνία)

—είναι μια αποφασιστική η πρωτοπορία της Γερμανίας απέναντι στους άλλους τρεις μεγάλους της κοινότητας

—οι σχέσεις της με τις ΗΠΑ απαλλαγμένες από την στρατιωτική εξάρτηση μπήκαν σε νέα βάση.

Αλλά και οι μικρότερες σε σημασία μεγάλες χώρες της ΕΟΚ ανακτούν παλιές κακές συνήθειες του μεσοπολέμου ή των αρχών του αιώνα με μια καταπληκτική άνεση:

—η Ιταλία εκστρατεύει στο πλευρό της αρχαιότερης αντιλαϊκής πολιτικής οργάνωσης της ηπείρου μας που είναι η καθολική εκκλησία για να διεισδύσει στην Σλοβενία, την Ουγγαρία και τη Ρουμανία και για να μεταβάλει σε *mare posttrium* όχι μια ευτυχώς όλη την Μεσόγειο, αλλά την Αδριατική δρώντας στις κροατικές ακτές και στην Σλοβενία

—οι Άγγλοι με ακόμη μεγαλύτερη δολιότητα από ότι συνήθως εξαπλώνουν τα σχέδιά τους εναντίον του παραδοσιακού τους εχθρού που είναι η Ελλάδα, ενθαρρύνοντας όλες τις αποσχίσεις και τις διαιρέσεις, υπαδαυλίζοντας όλες τις συγκρούσεις, προσπαθώντας να κηδεμονεύσουν την τουρκική εξάπλωση στα Βαλκάνια και καθοδηγώντας προς αυτή την κατεύθυνση και την συγγενική τους αμερικανική διπλωματία (το Foreign Office ήταν πάντα η κολασμένη ψυχή του State Department)

—η Γαλλία παρά κάποιες προσπάθειες ανάκτησης της παραδοσιακής της επιρροής στη Ρουμανία δεν φαίνεται να έχει μεγάλες προοπτικές λόγω της παρακμής της σοσιαλιστικής κυβέρνησης, και της γενικότερης αποσύνθεσης της γαλλικής κοινωνίας.

Αν όμως αυτή η εικόνα εγκαθιδρυθεί και ολοκληρωθεί, η προοπτική ενιαίας ευρωπαϊκής εξωτερικής πολιτικής θα καταρρεύσει κάτω από το βάρος της σύγκρουσης των αντιτιθεμένων εθνικών εγωισμών. Η Ευρώπη αντί να επιβάλλει την ειρήνη θα σπέρνει τον πόλεμο, αντί να γίνει άγγελος του μέλλοντος θα εμφανισθεί ως βρυκόλακας του παρελθόντος, μια ιστορική ευκαιρία για την ανθρωπότητα θα έχει χαθεί.

Τα μικρά και μεσαία κράτη της Κοινότητας μπορούν και πρέπει να επηρεάσουν τις εξελίξεις, προς τρεις κατευθύνσεις:

—τη διαμόρφωση και εφαρμογή μιας κοινής εξωτερικής πολιτικής που θα στηρίζεται σε αρχές και δεν θα είναι έρμαιο ιστορικών παρορμήσεων ή σωβινιστικών συμφερόντων

—την εμπάθνηση με ταχείς ρυθμούς της κοινοτικής πραγματικότητας προς την κατεύθυνση της οικονομικής-νομισματικής ενοποίησης, με παράλληλη ανάπτυξη της οικονομικής, κοινωνικής και περιφερειακής συνοχής και της κοινοτικής αλληλεγγύης

—τη μείωση του δημοκρατικού ελλείμματος με την αποφασιστική διεύρυνση των αρμοδιοτήτων κυρίως του ευρωπαϊκού αλλά και των εθνικών κοινοβουλίων, για να μπορέσουν να παρέμβουν αποφασιστικά οι λαοί στο ευρωπαϊκό γίγνεσθαι που σήμερα μονοπωλείται από τις γραφειοκρατίες —υπερεθνική και εθνικές.

Μέχρι να διαπιστωθεί αποφασιστική πρόοδος προς τις κατευθύνσεις που περιγράψαμε, το μέτωπο των μικρών χωρών θα πρέπει να αποτρέψει κάθε περαιτέρω διεύρυνση της Κοινότητας.